



РАЗВИТИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ В БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Фаня Филипова

Регистриран одитор

Катедра „Счетоводна отчетност“,

ИУ – гр. Варна

**„Одиторите трябва да започнат
да гледат в бъдещето“¹**

Ключови думи:	Резюме
<p>Развитие на независимия финансов одит</p> <p>Дигитализация на одита</p> <p>Дигитална трансформация на одита</p> <p>Подготовката на бъдещите одитори</p> <p>Промяна в изпитите за придобиване на правоспособност</p> <p>Перспективи пред независимия финансов одит</p>	<p>В изследването се дискутират редица въпроси, свързани с перспективите пред независимия финансов одит, т.е. с неговото бъдеще в България, но, разбира се, през призмата на световните тенденции в тази област. Водещата авторова теза е, че настъпват значими промени в начина (подхода), по който ще се извършва независимият финансов одит, включително очакването е, че одиторите ще бъдат натоварени с допълнителни функции и отговорности. Дигиталната трансформация на одита ще бъде водеща негова характеристика в близките години. Тя е породена както от нуждата от по-високо качество на одитната услуга и оптимизация на разходите и времето за извършването ѝ, така и от значимите дигитални трансформации и промени в бизнес моделите на клиентите, институциите, икономиките и обществото като цяло.</p>

От момента на своето правно узаконяване (средата на 19 век – чрез Companies Act от 1856 г. във Великобритания) до днес одитът (независимият финансов одит), извършван от дипломирани експерт-счетоводители, е професионална услуга, която не е променила своята цел, предназначение и смисъл: **да предостави нужната степен на увереност относно качествата на информацията в годишните**

1. KPMG and Forbes Insights, “Audit 2025: the future is now”, march 2017, https://www.forbes.com/forbesinsights/kpmg_audit2025/index.html, видяно на 23.09.20.

финансови отчети на предприятията, подлежащи на одит. Следователно развитието на одиторската професия винаги се е насочвало към постигане на доверие от страна на заинтересованите лица относно независимостта на одитора и обективността и професионализма при изразяване на неговото мнение в одиторския доклад. Без значение от драстичните промени, които технологиите налагат през последните години, както и от промените в бизнес средата, считаме, че и в бъдеще тази основна цел (и мисия) на независимия финансов одит ще се запази, разбира се, стремежки си да увеличи своята полза за обществото и клиентите.

Целта на настоящето изложение е да се поставят и накратко дискутират някои въпроси, свързани с перспективите пред независимия финансов одит, т.е. с неговото бъдеще в България, но разбира се, **през призмата на световните тенденции в тази област.**

Водеща авторова теза е, че и занапред ролята на независимия финансов одит ще се запази, поради **нуждата от доверие към финансовата отчетност**, но настъпват значими промени в начина (подхода), по който той ще се извършва, включително очакването е, че одиторите ще бъдат натоварени **с допълнителни функции и отговорности. Дигиталната трансформация на одита ще бъде водеща негова характеристика в близките години.** Тя е породена както от нуждата от по-високо качество на одитната услуга и оптимизация на разходите и времето за извършването ѝ, така и от значимите дигитални трансформации и промени в бизнес моделите на клиентите, институциите, икономиките и обществото като цяло. Част от тези процеси биха могли да се извършват по-бавно и в по-ограничени размери в средните, по-малките и в самостоятелните одиторски практики в България, защото са свързани със значими финансови инвестиции и с много добре подготвен в технологично отношение персонал. **Но, независимо от това, технологичните промени в одиторската професия, нейната дигитална трансформация са неизбежни.**

Основният кръг от въпроси, които се повдигат в настоящето изследване, са следните:

1. Какви са тенденциите в развитието на одита в двете му направления:

- ✓ одит на големи компании (главно предприятия от обществен интерес и големи икономически групи), извършван от големи одиторски компании;

- ✓ одит на по-малки компании (или компании с по-малко сложни операции и бизнес), извършван от по-малки одиторски практики, включително и от самостоятелно практикуващи одитори.

Обобщеното ни виждане в това отношение е: технологията на одита се извършва и ще продължи да се извършва съобразно мащабите и спецификата на предприятията – клиенти, както и в зависимост от мащабите и възможностите на самата одиторска практика. И занапред фирмите от голямата четворка и близките по мащаб до тях одиторски компании ще доминират на пазара на одиторски и други професионални услуги; ще бъдат лидери в създаването и прилагането на нови технологични дигитални решения в професионалната си дейност, както и в работата с регулатори, надзорни органи и професионални организации. Очакването е с тяхна помощ и с работа от страна на законодателите и на академичната общност да се оказва нужната подкрепа и специфичен подход към по-малките и средни одиторски практики, предоставящи одиторски и други професионални услуги на значим брой малки и средни предприятия.

2. Какво е влиянието на технологиите върху одита?

Според публикувани данни (Hood, D., Feb. 13, 2017) счетоводната професия харчи между 3 и 5 млрд. долара годишно за технологии и това вече е един от основните, най-съществени оперативни разходи на големите одиторски компании. А според главния изпълнителен директор на Deloitte Cathy Engelbert „през следващите пет или шест години, мисля, че счетоводната и одиторската професия ще се промени повече отколкото през последните 30 години като цяло“ (Cohn, M. Nov. 14, 2016). Данните от практиката през последните години, особено тази на големите одиторски компании, красноречиво подкрепят тези твърдения. От няколко години усилено се заговори **за т.нар. дигитален одит (digital audit)**, както и **за постоянен (continuous audit) одит**. Появата на тези две понятия и свързаните с тях явления са продукт на бързо развиващите се технологии, прилагани както от предприятията – клиенти, така и от одиторите, най-вече от големите одиторски компании. При дигиталния одит не само се използват преобладаващо електронни документи, електронни работни одиторски досиета, но и съдържанието и обемът на използваната информация, нейното трансфериране от клиента до одитора (или до одиторския екип), проверка и анализ се осъществяват по нов начин – с помощта на съвременните дигитални технологии, базирани на изкуствения интелект; машинното изучаване, роботизация и автоматизация; ползването на дроне за установяване на физически обекти и

наличности и др. Възможностите на технологиите позволяват по всяко време (а не периодически) одиторът да има достъп до информационната система на клиента; текущо да проследява и анализира транзакции и счетоводни записвания; да установява отклонения и рискове. Така независимият финансов одит от вид последващ констативен контрол се превръща в средство за **оперативно, текущо, постоянно наблюдение на финансовата система на предприятието**, както и за **ранно, своевременно сигнализиране на ръководството** (респ. на одитния комитет или на съответните компетентни органи) относно аномалии, отклонения и проблеми.

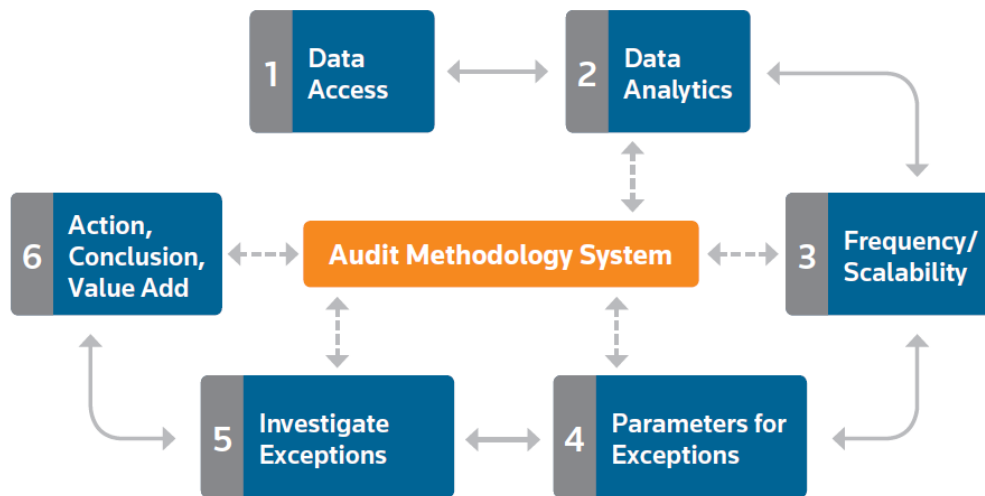
С помощта на технологиите практически може да се тества, проверява **цялата информация, свързана с клиента и отразена във финансовия му отчет (а не само извадки от нея)**, и това може да става **постоянно, от всяка точка на света, в реално време от страна на одиторите**. Чрез технологиите одиторът придобива възможността по-добре да опознае клиента (особено когато става дума за голяма икономическа група или за сложен бизнес); да навлезе в спецификата на отрасъла и на средата, в която функционира клиентът. Така много по-точно биха се идентифицирали рисковете, с които е свързан бизнесът на предприятието – клиент; вероятността в бъдеще той да не е действащо предприятие, както и своевременното установяване на фирмени измами. Всичко това би повишило качеството на одита и ползата от него не само за институциите, регулаторите и обществото, но и за самото предприятие – клиент (за неговите собственици) и ръководството му. И все пак технологиите не биха могли да гарантират, че финансовият директор не лъже например. Тук вече се изисква внимателна, комплексна професионална преценка от страна на одиторите и последователно прилагане на професионален скептицизъм.

Следователно навлизащите през последните няколко години технологии, прилагани основно от големите одиторски компании, позволяват директен достъп до базата данни на клиента (с негово съгласие, разбира се), както и до извличане, обработка и анализ на редица други масиви от данни (големи бази данни структурирана и неструктурирана информация). По този начин постепенно големите одиторски компании анализират не традиционните одиторски извадки, а 100% от сделките, транзакциите, данните, фактите, свързани с дейността на одитирания клиент. Прилаганите нови софтуерни решения позволяват всичко това да се извършва в реално време, автоматизирано, бързо, като по този начин много по-цялостно и точно се определят рисковете в дейността на клиента и евентуалният им ефект върху финансовата му отчетност. Всичко това се обвързва с извършването на редица аналитични процедури, като се ползват и

външни данни, свързани със състоянието и тенденциите на отрасъла, в който функционира предприятието – клиент.

Тази нова посока в методиката на извършване на независимия финансов одит от страна на големите одиторски компании нагледно е представена в схемата по-долу:

Схема 1. Новият одит подход:



Източник: Thomson Reuters 4 Keys to the Future of Audit Prepared in collaboration with Alan W. Anderson, CPA),05/2018, с. 6, www.thomsonreuters.com

От схемата е видно, че благодарение на новите технологии и софтуерни решения водещите в одиторската индустрия променят начина, по който събират одиторски доказателства. Ако етап 1, 2, 3, 4 са почти автоматизирани, то етап 5 и 6 са тези, в които изкуственият интелект все още не може да помогне и където ролята на одитора и на неговото професионално отсъждане се запазва, и дори – задълбочава, защото обхващат на информацията (отклонения, аномалии и пр.), за която следва да се правят преценки, отсъждания и да се формира мнение, би могъл да бъде много значим.

Следва да се обърне внимание, че обемът на анализираната на етап 2 информация обичайно е много голям – т.нар. big data (големи бази данни), и включва структурирана информация от счетоводната система на клиента, както и неструктурирана информация от имейли, протоколи, решения, заповеди, планове, от социалните медии и друга нефинансова информация (от сайта на клиента, но и от сайтовете на водещи конкуренти; от специализирани сайтове, свързани със съответната индустрия; от изследвания, научни публикации, статистически данни и др.)

По-долу е представен кратък неизчерпателен списък (като нагледен пример) на използваните от най-голямата одиторска компания дигитални, софтуерни и други технически решения, свързани с нейната професионална дейност, в т.ч. при извършването на одитни услуги:²

1. Софтуерна платформа Auga, която е глобална за компанията и се използва от около 100 000 нейни служители, включително одитори, по целия свят. Тя дава възможност за изключителна интеграция на работата на персонала на одиторската компания независимо от географския район и разположението на клиентите.

2. Halo – технологично решение за извличане на данни, анализ, обработка и визуализация (Data & Analytics).

3. Използване на дроне за физическа инвентаризация на активи.

По отношение на роботизация на процесите и автоматизация (Robotic process automation (RPA) компанията PwC посочва, че около 45% от работните задачи биха могли да бъдат автоматизирани, но не представя повече публични данни в това отношение. Подобна е ситуацията и относно т. нар. Natural language processing (NLP), свързан с автоматизиран анализ на словесна (устна или писмена неструктурирана) информация, което все още не е развито в достатъчна степен в одиторската практика на компанията. Така е и с използването на изкуствения интелект (Artificial intelligence (AI). Относно Blockchain технологиите и т.нар. smart contracts (умни, интелигентни договори), които все повече се използват от големите компании, в самата одиторската практика тези нови дигитални решения са по-скоро одиторски обект за проверка и отчасти одиторски инструмент.

KPMG използва продукта на **IBM Watson** за анализ на портфейли от търговски кредити, обвързани с ипотеките, а Deloitte чрез създадения от канадската компания AI продукт **Kira Systems** разчита и анализира

² PwC. The audit re-imagined, <https://www.pwc.ch/en/services/assurance/technology-enabled-audit.html>, видяно на 30.08.2020.

хиляди сложни документи като договори, протоколи, доклади и друга словесна информация.

Някои от по-популярните софтуерни инструменти, които се използват през последните години в големите одиторски практики, са посочени в следната таблица:

Табл. 1. По-популярни софтуерни инструменти, прилагани в големите одиторски практики:

Предназначение:	Софтуер:
Use Case/Need	Possible Solution(s)
Wizard-based full data set testing using Microsoft Excel for non-technical users	TeamMate Analytics, ActiveData for Excel
Enterprise-class audit automation tools	Galvanize ACL Robotics, Caseware IDEA
Data extraction from documents, receipts and statements	Receipt Bank, AutoEntry
Trial balance extraction, data set import, and creation of basic lead schedules, analytical schedules, and other routine schedules	InFlo, CCH Audit Accelerator, Validis
Full data set analysis, unusual transaction identification, and data visualization	Inflo HI, Mindbridge.ai
Bank statement and credit card retrieval from financial institutions	Hubdoc, FileThis Fetch. Receipt Bank Fetch

Източник: Tankersley, B. Automation and the Future of Auditing, Aug 8th, 2019, <https://www.cpapracticeadvisor.com/accounting-audit/article/21090524/automation-and-the-future-of-auditing>

Много други продукти и приложения се очакват или се доразвиват текущо като: “Dynamic Audit Solution” (CPA.com) и Caseware; облачно-базирана версия на CCH Engagement; Thomson Reuters’ Onvio Audit solution, както и подобрения на такива програми като AuditFile, CCH ProSystem fx Engagement, Caseware Working Papers и Thomson Reuters AdvanceFlow.

Табл. 2 Използвани технологии и софтуер в одиторските компании:

		CaseWare	KPMG Financials Checker	Inflo	Microsoft Power Bi	MindBridge Ai Auditor
Technology employed	Artificial Intelligence	✓		✓	✓	✓
	Data Analytics	✓		✓	✓	✓
	Data Visualisation			✓	✓	✓
	Excel (add-in)		✓		✓	
	Machine Learning	✓		✓		✓
	Process Mining			✓		
	Robotics Process Automation	✓		✓		
Data storage	On-site		✓		✓	
	Cloud	✓	✓	✓	✓	✓

Източник: Schmitz, J. Auditors turn to new tech amid COVID-19 crisis, 06.04.2020, <https://www.cpaaustralia.com.au/>, <https://www.intheblack.com/articles/2020/04/06/auditors-turn-to-new-tech-amid-covid-19-crisis>

CaseWare е предназначена за счетоводно отчитане чрез облачна технология; импорт на данни; проследяване на данни; валидизация на данни; базирано на изкуствен интелект тестване на данни; автоматизирано изготвяне на финансови отчети; визуализация и сравняване на данни.

Financials Checker автоматизира връзката между финансовите данни в основните справки на финансовия отчет и пояснителните приложения, както и по отношения на други доклади и справки, в които има количествена информация, относно която има реферирание (бележки, словесно оповестяване).

Inflo комбинира, интегрира чрез дигитални технологии счетоводната информационна система на клиента и одиторския софтуер, като последният извлича 100% от данните на клиента, които чрез съвременен аналитичен софтуер се анализират за отклонения, аномалии и пр.

Microsoft Power BI е усъвършенстван вариант на Excel, който дава много богати възможности за визуализация на данните, вграден изкуствен интелект за тяхната обработка и интеграция с информационната система на клиента.

MindBridge Ai Auditor е платформа, базирана на изкуствен интелект и машинно изучаване за риск анализ на 100% от транзакциите на клиента, и за установяване на отклонения и аномалии в тях.

Целта на прилаганите нови технологии в одита е да се подобри неговото качество. Машинното изучаване (machine learning), обработката на словесна информация (natural language processing) и прогнозният анализ (predictive analysis) са три съвременни дигитални инструмента, които имат голяма роля в това отношение. Тяхното създаване, тестването на заложените в тях алгоритми, релевантността им с изискванията на одиторските стандарти са голямо изпитание и усилие на разработващите ги екипи.

Одиторските платформи (включващи както потока от работна информация, така и одиторска методология); портали за колаборация (сътрудничество) на съответните екипи и специалисти с ръководството на клиента са други важни технологични решения при извършване на независим финансов одит от страна на големите одиторски практики.

Използването на технологии и софтуер за обработка и анализ на големи бази данни при одита **поставя и някои допълнителни въпроси:**

1. Как ще се гарантира, че използваната информация е надеждна и уместна?
2. Как ще се гарантира, че използваните специализирани софтуери за обработка на големи бази данни (т.е. техните алгоритми) са изцяло съобразени с нормативната регулация на одита?
3. Дали информацията, получена директно от информационната система на клиента, и резултатите от нейния анализ ще се използват за подобряване качеството на одита, или за извършване на управленски и други консултации от страна на одиторите, което поставя под въпрос и заплахата одиторската независимост?
4. Как получаваната от клиента по електронен път база данни ще бъде предпазена от кибератаки?

Горните въпроси са в дневния ред както на одиторските компании, така и на законодателите, регулаторите и надзора в тази област.

3. Как одиторите да добавят стойност за обществото и за клиентите си?

Необходимо е одитът да се насочи към прогнозиране (а не само да е ретроспективен); към установяване на ключови рискове и несигурности, на които е изложено предприятието; към одит на качеството на процесите в предприятието (и най-вече – на вътрешната контролна система); към ефективни действия (одиторски процедури), свързани с разкриване на измами и индикации около прилагане на принципа „действащо предприятие“; към установяване на сфери в предприятието, където има силна регулация или честа нормативна промяна; към възможности за промени и сравняване с конкурентите. **Но за всичко това е необходимо одиторският подход да бъде по-комплексен, т.е. холистичен.**

Напредъкът в технологиите и възможността на одиторите чрез тях да имат достъп и да обработват и анализират големи бази данни биха повишили качеството на одита, насочеността му към бъдещето и стойността му както за собствениците, така и за мениджмънта и обществото. Анализът на големи бази данни позволява одиторите да предлагат услуги в следните няколко все още слабо развити области: защита на личните данни и сигурност; визуализация на данни и прогностичен анализ; управление на данни и качество на данните.

4. Трябва ли да се разшири кръгът от потребители на одиторските доклади (не само собствениците, но и други лица; кои; какво те биха очаквали от одита) ?

Факт е, че съгласно действащите одиторски правила одиторският доклад при независимия финансов одит е адресиран до собствениците на капитала в предприятието. Но практически, чрез промяната на редица Международни одиторски стандарти през последните години, включително чрез разширяване съдържанието на одиторските доклади, резултатите от одита предоставят полезна информация за доста по-широк кръг потребители – регулатори, надзорни органи, потенциални инвеститори, клиенти, доставчици, персонала и др. Кръгът на потребителите на одиторските доклади би се разширил, ако се регламентира задължителното изискване предприятията да изготвят интегрирани отчети и одиторите да изразяват мнение относно тях. Това обаче е свързано с доста нерешени към момента въпроси относно възможността да има единна рамка за интегрирани отчети и подход за одитирането им, поради което в близкото бъдеще не очакваме съществени промени в кръга от лица, ползващи информацията от одиторските доклади.

5. Трябва ли одитът да обхваща и друга информация, извън финансовия отчет (напр. одит на интегрирани отчети, т.е. одит на нефинансова информация; или одит на финансова информация, която е извън ГФО, напр. одит на т.нар. ключови показатели за дейността (KPIs)?)

Част от мнението ни по този въпрос е изразено в т. 4 по-горе, като ще добавим, че тук съществуват различни, често противоположни разбирания сред специалистите. Част от тях считат, че законовият одит би могъл да разшири обхвата на информацията, върху която одиторът следва да изрази своето мнение (включваща ключови показатели за дейността (KPIs), както и нефинансова информация, които са извън финансовия отчет. Това обаче повдига въпроса: **дали не би се получило свръхнатоварване за одиторите? И поради това няма ли значително да се повиши цената на задължителния независим финансов одит?** Затова някои специалисти предлагат докладването върху тази информация да бъде регламентирано като **отделен вид ангажимент за уверение, извън задължителния одит**, и да се извършва в зависимост от потребността от него, на база преценка и решение от страна на одитните комитети (където такива съществуват) или от ръководството на предприятието.

6. Подготовката на одиторите? Какво да включва тя? Изпитите в ИДЕС – съдържание и промяна

В обобщен вид, водещи компетенции и умения на одиторите днес и за в бъдеще следва да включват: задълбочено познаване на съвременните информационни технологии; способност за комуникиране и критично, аналитично мислене.

Например има изказвания от страна на представители на Голямата четворка, че „през 2020 г. наемането на одитори и счетоводители може на намалее с 50% в резултат на използването на изкуствения интелект“ (William-Grut, O., May 10, 2016). Счетоводно-одиторските фирми ще се конкурират с технологични компании като Apple, Facebook и Google за наемане на специалисти, **които да проектират алгоритми, свързани с изпълнение на одиторската и другата професионална дейност.**

В тази връзка от месец септември 2020 г. Grant Thornton въвежда дигитално обучение, свързано с придобиване на АСА квалификация, което включва: големи бази данни; анализ на данни и визуализация; киберсигурност; дигитални иновации; етични и правни въпроси. А PwC например поддържа на сайта си рубриката „Tech While You Trek Podcast“, чрез която подпомага технологичните и информационни познания и умения на заинтересованите лица. Подобни подходи прилагат и останалите по-големи одиторски компании.

Какво още трябва да се направи с оглед подобряване подготовката на бъдещите счетоводители и одитори?

- **Нужда от много и нови знания, но и практически умения в областта на дигиталните технологии, в т.ч.:** ERP системите и мястото на счетоводството, контрола, финансовото планиране, бюджетирание и управление в тях; блокчейн технологиите; киберсигурността на фирмените информационни системи; облачните технологии и използването им в счетоводството, финансите и одита;

- **Нови конкретни специализирани знания в областта на:** крипто валутите; електронната търговия и счетоводните и данъчните аспекти, свързани с нея; анализът на големи бази данни и приложимостта му в управлението и одита на предприятието; нефинансовият анализ и докладване; бизнес моделите и бизнес рисковете и връзката им със счетоводството, одита, финансите;

- **Интегрираност на знанията от различните фундаментални и специални дисциплини.** Пряк практически израз на тази интеграция са т. нар. интегрирани отчети; оценяването във финансовата отчетност (напр. относно оценяване на финансови инструменти и др.); корпоративното докладване (годишен доклад за дейността, нефинансови декларации; докладване до регулативни, контролни и надзорни органи – КФН, БНБ, КПНРО и др.); анализ и оценка на бизнессредата и рисковете и др.;

- **Развиване на аналитични способности; адекватна писмена комуникация и способност за качествено презентирание на професионални въпроси и изпълнена професионална работа.**

Изпитите в ИДЕС – съдържание и промяна?

Това е един много важен въпрос, свързан с развитието на одита у нас, който е толкова значим и комплексен, че сам по себе си налага самостоятелен анализ, проучване и дискусия. В най-кратък вид би могло да се посочи следното: ИДЕС следва да промени част от изпитното съдържание за придобиване на правоспособността „дипломиран експерт-счетоводител“, като включи тестване на познанията и уменията на кандидатите в две допълнителни области, но които се очертават като ключови:

1. технологии и комуникации;
2. бизнес среда и икономика.

7. Какво да се промени в одиторските стандарти (МОС), така че да са в синхрон с изпреварващата ги практика?

През юли 2020 г. Американският институт на дипломираните експерт-счетоводители (AICPA) публикува нов одиторски стандарт 142 *Одиторски доказателства* (в сила от 15.12.2022 г.). В него се третираат следните въпроси:

- новите технологии, използвани както от съставители на финансови отчети, така и от одиторите;
- прилагането на професионален скептицизъм;
- нарастващите източници на информация, които се използват за получаване на одиторски доказателства;
- точността, пълнотата, уместността и полезността на одиторските доказателства.

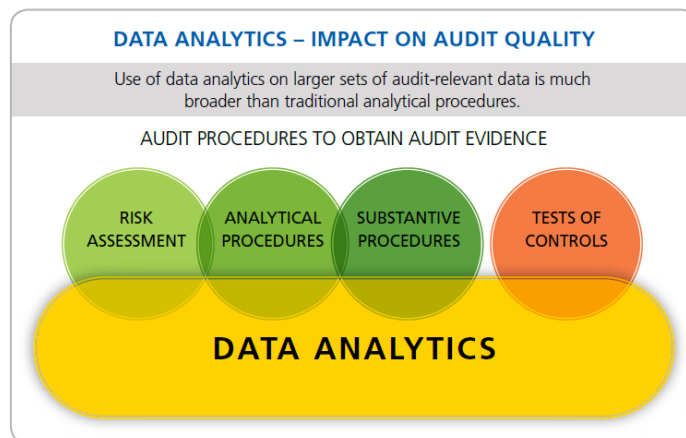
Нуждата от нов стандарт, свързан с одиторските доказателства, е обусловена от факта, че старият одиторски подход за събиране на доказателства се базира главно на вътрешни за предприятието източници, включително на информация от хартиени документи. Днес, в условията на интернет, социални медии, големи бази данни, одиторите ползват много външни за клиента източници и то в електронна, а не в хартиена форма. Според пар. А4. на американския одиторски стандарт 142 „одиторът може да използва автоматизирани средства и техники с цел планиране или извършване на одита като анализ на данни. Последният представлява анализ на повтарящи се модели, идентификация на аномалии; извличане на полезна информация от данни, свързани с обекта на одита чрез анализ, моделиране или визуализация. Примери за други автоматизирани инструменти и техники са изкуственият интелект, машинното изучаване, дистанционното наблюдение, автоматизацията на процеси чрез роботи“.

В тази насока работи и Международната федерация на счетоводителите (IFAC) и в частност – нейната структура, отговаряща за разработването на Международните одиторски стандарти, IAASB. През 2015 г. тя създаде специална работна група – Data Analytics Working Group (DAWG), която да проучва, изследва и отговаря за въпросите, свързани с използването на технологиите, включително с анализа на данни и влиянието им върху подобряване качеството на одита. В резултат на нейната дейност IAASB очаква предложения за нови и ревизия на съществуващите одиторски стандарти, както и изготвяне на ръководства, включително и публикации, посветени на въпроса за дигитализацията в одита и неговото качество. Основният, завършен до момента, документ в тази област е „Exploring the Growing Use of

Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics“, публикуван през септември 2016 г.

В схемата по-долу е представено разбирането на IAASB относно значението на автоматизирания начин за анализ на големи бази данни, свързан с извършване на одита.

Схема 2. Анализ на данни и влиянието им върху качеството на одита:



Източник: IAASB, 2016, „Exploring the Growing Use of Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics“, p. 7, <https://www.iaasb.org/publications/exploring-growing-use-technology-audit-focus-data-analytics>

Схемата нагледно показва, че анализът на данни чрез използване на специализиран софтуер подпомага одиторите за събиране на доказателства както във връзка с оценка на риска, така и при извършване на аналитични процедури; процедури по същество и тестове на контролите в предприятието – клиент.

В актуализираната работна програма на IAASB за периода 2020 – 2021 г. поради забавяне и проблеми, свързани с пандемията COVID 19 (IAASB Revised Detailed Work Plan Table for 2020–2021), редица важни проекти, свързани с нуждата от промяна в Международните одиторски стандарти, както и нови такива, включително и ръководства, са в известна степен отложени занапред във времето. Например дискусиите по проекта, свързан с одити на по-малко сложни предприятия (Audits of Less Complex Entities), се отлага от септември за декември 2020 г. Същото се отнася и за обсъждане на промените в МОС 500 *Одиторски доказателства*.

Кои МОС в най-голяма степен съдържат изисквания, които вече изостават от технологичните промени, които настъпват в одита (и поради това се нуждаят от актуализация)? Това са следните стандарти:

МОС 300 *Планиране на одита на финансови отчети;*

МОС 315 *Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания чрез получаване на разбиране за предприятието и неговата среда;*

МОС 330 *Одиторски процедури в отговор на оценените рискове;*

МОС 500 *Одиторски доказателства;*

МОС 505 *Потвърждения от външни източници;*

МОС 520 *Аналитични процедури;*

МОС 530 *Одиторски извадки;*

МОС 620 *Ползване работата на експерт на одитора.*

Като се има предвид, че процедурата по промяна на МОС е сравнително бавен процес, в професионалните среди се дискутира възможността вместо да се ревизират редица МОС, IAASB да издаде ръководство, в което да се опише и изясни връзката и влиянието на новите технологии върху одита. Ревизираните МОС 220 *Контрол върху качеството на одити на историческа финансова информация* и МОС 315 реферират към използването на новите технологии и автоматизирани инструменти при извършване на одита.

През август 2019 г. IAASB публикува своя Технологичен план 5 (Technology Workstream Plan 5), в който е посочен следният кръг от въпроси за изясняване:

- ✓ влияние на технологиите върху одиторската документация;
- ✓ дали автоматизираните одиторски процедури могат да бъдат едновременно свързани с оценка на риска и с процедури по същество;
- ✓ как характерът и обемът на източниците на информация влияят на планирането и извършването на одита.

През ноември 2019 г. IAASB публикува кратко резюме относно работата си по горните въпроси. (IAASB, 2019).

8. Да има ли отделни одиторски стандарти за малки и средни практики?

Считаме, че при тях дигитализацията не е и няма да бъде толкова мащабна, но зависи и от клиентите им, и от техния бизнес модел (и дигитализация). Съществува разбиране, че одитът има една и съща цел

и мисия, независимо от размера на предприятието, поради което не са необходими отделни Одиторски стандарти за малки и средни предприятия, а по-скоро е нужно ръководство в случаите на одит на по-малко сложни операции и бизнеси (less complex entities).

През 2017 г. IFAC публикува 4-то издание на Ръководството за използване на Международните одиторски стандарти от малки и средни одиторски практики в обем на 286 стр.³ (IFAC, 2017). А в момента се обсъжда документ относно одит на по-малко сложни предприятия (IAASB, 2019), като през юни 2020 г. IAASB дискутира идеята подготвеният материал по този въпрос да се оформи като отделен одиторски стандарт.

През 2017 г. бе проведена и конференция в Париж, организирана от IAASB, относно одита на средните и малки предприятия, извършван от малки и средни одиторски практики („The Paris SMP/SME Conference Shaping the way forward“) (IAASB, 2017), на която не е постигнато единно мнение дали да има отделни стандарти за одит на малки и средни предприятия, или настоящите МОС да се ревизират, така че да отразяват напредъка в практиката, както и някои специфики, свързани с одита на по-малки предприятия.

9. Влиянието на повсеместната дигитализация, включително и тази в одита, върху правилата и изискванията, свързани с професионалната етика на одиторите

Международният борд за етични стандарти за счетоводители (IESBA) към IFAC започна инициатива за изследване на етичните аспекти в счетоводната професия (счетоводство, ангажименти за уверение, финансови функции), породени от технологичните промени и дигитализацията в професионалната среда. За целта през 2018 г. се създаде работна група (Technology Working Group (TWG)), чиято задача е да проучва влиянието на технологизацията върху етичното поведение на счетоводители и одитори и подготовка на предложения за евентуални промени в Международния етичен кодекс на професионалните счетоводители (Кодекса). През декември 2019 г. тази работна група представи своя първи доклад (IESBA, 2019), в който посочва няколко ключови области, по отношение на които следва да се извършат допълнения в Кодекса, а именно:

1. в Част 1 да се допълни и подчертае ролята на професионалните счетоводители, свързана с развитие и приложение на технологиите;

³ За първи път IFAC публикува такова ръководство през 2007 г., разработено с помощта на Канадския институт на дипломираните експерт-счетоводители.

2. също в Част 1 да се доизясни сложността на средата, в която работят професионалните счетоводители, обусловена от бурното навлизане на технологиите, което освен с предимства, е свързано и с редица заплахи за спазване на професионално-етичните норми от страна на професията;

3. да се ревизира пар. 113 Професионална компетентност и дължима грижа в посока на увеличаване на повече публичност и прозрачност относно вида и времето за извършване на одиторските процедури, а за заетите в бизнеса професионални счетоводители – вида на извършваните професионални ангажименти в предприятието;

4. да се доизясни концепцията за отговорността на професионалния счетоводител в пар. 111 Интегритет (Integrity), особено в случаите на използване на външни експерти (в т.ч. IT експерти);

5. да се ревизира пар. 114 Конфиденциалност в посока на гарантиране защитата на личните данни (особено чувствителен въпрос в условията на дигитализация и електронен обмен на данни);

6. в пар. 113 Професионална компетентност и дължима грижа да се добави и подчертае важността на т. нар. „soft” skills, както и изискването за технически умения в условията на бурна дигитализация на цялата професионална среда;

7. в пар. 520 Бизнес взаимоотношения да се посочат заплахите за одиторската независимост във връзка с продажбата на софтуер или лицензи за ползване на технологични приложения на клиентите за одит и използването на технологичните средства на даден клиент за одит за извършване на услуги, които не са за уверение на други клиенти.

Втората фаза от работната програма на групата към Международния борд за етични стандарти за счетоводители (IESBA) относно влиянието на технологиите върху професионалната етика на счетоводителите обхваща следния кръг от въпроси:

- ✓ блокчейн, криптовалути, първоначално предлагане на монети и ценни книжа чрез токъни (Initial Coin/Security Token Offerings);
- ✓ киберпрестъпност и киберсигурност;
- ✓ интернет на нещата (Internet of Things);
- ✓ управление на данни (Data governance).

Все още тази втора фаза е обект на обсъждане и дискусии.

10. Промени в подходите за контрол върху качеството на одиторските услуги в рамките на одиторската практика; на професионалната организация (СККОУ), както и в рамките на надзора, осъществяван от КПНРО

Технологичните промени, които водят до промени в одиторските подходи, логично налагат и промени в извършване на контрола и надзора, свързани с гарантиране качеството на независимия финансов одит. В това отношение интерес представляват публикуваните в края на м. юни 2020 г. нови **Правила за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, изготвени от КПНРО**⁴. Тъй като предвидените в чл. 3 от тези Правила методиките за планиране, изпълнение и отчитане на резултатите от инспекциите, които Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и Управителният съвет на ИДЕС следва да изготвят и приемат до края на 2020 г., все още не са факт,⁵ към момента не е възможно да се коментира в каква степен очакваните нови методиките ще се съобразят с технологичните промени в одита, навлизащи така настъпателно през последните няколко години. Това, което прави положително впечатление в новите Правила, е (чл. 3):

1. методиките ще се базират на рисково-базиран подход, и
2. ще се прилага специфичен подход при инспекциите на одиторските практики, които да отчитат особеностите на големи одиторски практики и на малки и средни одиторски практики по отношение на системата за вътрешен контрол на качеството на одита.

Тук обаче би следвало да се подчертае, че методиките следва да прилагат специфичен подход при инспекциите (в зависимост дали става въпрос за голяма, или за средна и малка одиторска практика) не само по отношение на системата за вътрешен контрол върху качеството на одита, но и от гледна точка степента на неговата дигитализация и използвани технологични решения. Последното е особено характерно за най-големите одиторски практики и това трябва да намери отражение и в методиката за контрол (и надзор) върху тях.

Начинът, по който е формулиран чл. 24, ал. 5 на новите Правила, не отразява възможността, ако при одита, с помощта на съответен специализиран софтуер, е тествана цялата база данни, която участва при изготвяне на финансовия отчет на клиента, какви специфични

4. КПНРО, Правила за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори <http://www.cposa.bg/index.php/main-news/press/375-2020-06-29-13-23-45>, видяно на 25.08.2020 г.

⁵ Към момента на настоящето изследване – окт. 2020 г.

работни документи биха се изисквали във връзка с оценката на получените доказателства (напр. документацията относно алгоритмите, заложиени в съответния софтуер, както и тяхното тестване за съответствие с изискванията на МОС).

За първи път КПНРО регламентира в свой нормативен акт (§ 1 от Допълнителните разпоредби на новите Правила) дефиниция за голяма одиторска практика, въз основа на което ще се адаптират спецификите в подхода при извършваните инспекции, а именно: „професионалната дейност на регистриран одитор – физическо лице или одиторско дружество, за което през последната календарна година са изпълнени поне два от следните критерии:

- а) нетни приходи от финансов одит и свързани с одита услуги – над 500 000 лв.;
- б) брой изпълнени одиторски ангажименти – над 100 бр.;
- в) над 10 лица общ брой на зетия персонал в изпълнението на ангажименти за независим финансов одит, включително помощник-одитори и вътрешни експерти, или над 10 000 часа общ брой на вложените часове в изпълнение на ангажименти за независим финансов одит.

Надеждата е, че подходите за контрол и надзор относно качеството на извършваните одити у нас ще са съобразени с мащаба на одиторската практика и ползваните от нея технологии, както и с тези на нейните клиенти, включително с преценката относно риска, свързан със съответния клиент.

В заключение бихме обобщили, че бурното навлизане на технологиите, особено при големите одиторски практики, открива нови перспективи пред независимия финансов одит, както и нови възможности за предоставяне на професионални услуги. Последните ще са насочени към увеличаване ползите за клиентите и обществото и биха обхващали: проблеми, свързани с киберсигурността на предприятията; защита на личните данни; откриване на закононарушения и измами; докладване относно устойчивото развитие на компаниите и техните бизнес модели; относно нефинансова информация и ключови показатели за дейността. А стремежът за подобряване качеството на одита и повишаване доверието към него, редом с дигитализацията, ще бъдат определящите тенденции и занапред.

Използвана литература:

1. Cohn, M. 2016. *Accounting Today: Deloitte Leverages AI and Analytics for Audits*, Nov. 14, 2016, <https://www.accountingtoday.com>, видяно на 25.08.2020.
2. Hood, D. 2017. *Accounting Today: Melancon: CPA firms will be unrecognizable in 5-10 years*, Feb. 13, 2017. <https://www.accountingtoday.com>, видяно на 25.08.2020.
3. IAASB, 2016. *Exploring the Growing Use of Technology in the Audit, with a Focus on Data Analytics*, p. 7, <https://www.iaasb.org/publications/exploring-growing-use-technology-audit-focus-data-analytics>, видяно на 02.09.2020.
4. IAASB, 2017. *The Paris SMP/SME Conference Shaping the way forward*, https://www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20170307-CAG-Agenda-Item-G-SMP-Conference-Update_final_widescreen_0.pdf, видяно на 7.09.2020.
5. IAASB, 2019. *Technology and the Future-Ready Auditor*, Nov. 2019, <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-Tech-Talk-November-2019.pdf>, видяно на 5.09.2020.
6. IAASB, 2019. *Audits of Less Complex Entities: Exploring Possible Options to Address the Challenges in Applying the ISAs*, (2019), <https://www.iaasb.org/publications-resources/discussion-paper-audits-less-complex-entities>, видяно на 5.09.2020.
7. IESBA, 2019. *Technology-Initiative-Phase-1*, https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IESBA-Technology-Initiative-Phase-1-Final-Report_0.pdf, видяно на 10.09.2020.
8. IFAC, 2017. *IFAC-Guide-to-Using-ISAs*, <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IFAC-Guide-to-Using-ISAs-Vol-II-4th-edition.pdf>, видяно на 25.08.2020.
9. KPMG and Forbes Insights. 2017. *Audit 2025: the future is now*, March 2017, https://www.forbes.com/forbesinsights/kpmg_audit2025/index.html, видяно на 23.09.2020.
10. PwC. *The audit re-imagined*, <https://www.pwc.ch/en/services/assurance/technology-enabled-audit.html>, видяно на 30.08.2020.
11. Schmitz, J. *Auditors turn to new tech amid COVID-19 crisis*, 06.04.2020, <https://www.cpaaustralia.com.au/>, <https://www.intheblack.com/articles/2020/04/06/auditors-turn-to-new-tech-amid-covid-19-crisis>, видяно на 20.05.2020

12. Tankersley, B. *Automation and the Future of Auditing*, Aug 8th, 2019, <https://www.cpapracticeadvisor.com/accounting-audit/article/21090524/automation-and-the-future-of-auditing>

13. Thomson Reuters, 2018. *4 Keys to the Future of Audit Prepared in collaboration with Alan W. Anderson, CPA*, 05/2018, с. 6, www.thomsonreuters.com, видяно на 28.08.2020.

14. Wiliam-Grut, O. 2016. *AI could destroy hiring in one of the biggest industries for graduates*, *Business Insider*, May 10, 2016, <https://www.businessinsider.com.au/ai-could-reduce-graduate-hiring-at-big-four-accountants-by-50-2016-5>, видяно на 05.09.2020.

DEVELOPMENT AND PROSPECTS FOR THE INDEPENDENT FINANCIAL AUDIT IN BULGARIA

Prof. Fanya Filipova, PhD

Registered Auditor

Accounting Department

University of Economics – Varna

Key words:	Summary
<p><i>Development of the independent financial audit</i></p> <p><i>Digitalization of the audit</i></p> <p><i>Digital audit transformation</i></p> <p><i>The training of future auditors</i></p> <p><i>Change in the qualification exams</i></p> <p><i>Prospects for independent financial audit</i></p>	<p><i>The study discusses a number of issues related to the prospects for independent financial audit, ie. with its future in Bulgaria, but of course, through the prism of world trends in this field. The leading author's thesis is that there are significant changes in the way (the approach) in which the independent financial audit will be performed, including the expectation that the auditors will be entrusted with additional functions and responsibilities. The digital transformation of audit will be its leading feature in the coming years. It is caused both by the need for higher quality of the audit service and optimization of the costs and time for its implementation, as well as by the significant digital transformations and changes in the business models of the clients, institutions, economies and the society as a whole.</i></p>